

УДК 330.341:336.71
DOI: 10.31891/2307-5740-2021-298-5(1)-7

ЛАРІОНОВА К. Л.
ORCID: 0000-0003-4462-9858
e-mail: K_Larionova@i.ua
ТАНАСІЄНКО В. П.
e-mail: trolldesert@gmail.com
Хмельницький національний університет

АНАЛІЗ СТАНУ КРЕДИТУВАННЯ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ БАНКІВСЬКИМИ УСТАНОВАМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Проаналізовано стан кредитування малого та середнього бізнесу банківськими установами України в умовах коронавірусної пандемії Covid-19. Встановлено, що протягом 2018-2020 років відслідковувалась спадна тенденція банківського кредитування малого та середнього бізнесу внаслідок негативного впливу пандемії на діяльність малих та середніх підприємств. Проаналізовано рейтинг найкращих умов кредитування підприємств малого та середнього бізнесу банками України в 2021 році та розглянуто програми кредитування банків. Зазначено, що в результаті запровадження карантину в 2020 р. та інших обмежувальних протиепідемічних заходів з метою запобігання поширенню коронавірусної хвороби діяльність банківської системи дещо зазнала змін. Розглянуто розмір допомоги урядом малому та середньому бізнесу в умовах пандемії та особливості державної програми підтримки бізнесу «Доступні кредити 5–7–9 %».

Ключові слова: банківське кредитування, малий та середній бізнес, відсоткові ставки, коронавірусна пандемія.

KATERINA LARIONOVA, V. TANASIENKO
Khmelnitskyi National University

ANALYSIS OF THE STATE OF CREDITING OF SMALL AND MEDIUM BUSINESS BY BANKING INSTITUTIONS OF UKRAINE IN THE CONDITION OF THE COVID-19 PANDEMIC

Access to financial resources, especially through bank lending, is an important factor in the development of small and medium-sized businesses. SMEs need such lending due to lack of own funds, income instability, accelerated movement of working capital, locality of resources and narrow markets. Bank credit occupies a leading position in the formation of financial and investment mechanism for SME development.

In the current crisis caused by the coronavirus, banks must ensure maximum access of small and medium-sized businesses to credit resources. With the stabilization of the financial situation and the reduction of interest rates to the level of profitability of SMEs, banks' interest in their lending will be accompanied by increasing competition in this area of banking business development.

The article analyzes the state of lending to small and medium-sized businesses by banking institutions of Ukraine in the context of the coronavirus pandemic Covid-19. It is established that during 2018-2020 there was a declining trend in the bank lending to small and medium-sized businesses due to the negative impact of the pandemic on the activities of small and medium enterprises. The rating of the best conditions for lending to small and medium enterprises by Ukrainian banks in 2021 is analyzed and bank lending programs are considered. It is noted that as a result of the introduction of quarantine in 2020 and other restrictive anti-epidemic measures to prevent the spread of coronavirus, the banking system has changed somewhat. The amount of government assistance to small and medium-sized businesses in a pandemic and the features of the state program of business support "Affordable loans 5–7–9 %" are considered.

Keywords: bank lending, small and medium business, interest rates, coronavirus pandemic.

Постановка проблеми у загальному вигляді

та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями

Каталізатором економічного зростання усіх, без винятку, країн світу є розвиток малого та середнього бізнесу (МСБ). В Україні частка цього сегменту у ВВП за різними оцінками становить від 49% до 55 %, а частка зайнятих у бізнес-секторі – близько 63 % [1]. Використовуючи низку переваг: мобільність, гнучкість, раціональну організаційну структуру підприємства, оперативність освоєння випуску нової продукції, невисокі експлуатаційні витрати, саме МСБ створює більшу частину ВВП країни, додаткові робочі місця, сприяє зростанню національного прибутку, впроваджує інноваційні рішення у трудовий процес, виробляє нові види продукції. Тобто, малий та середній бізнес відіграє важливу роль у функціонуванні економічної системи країни.

Доступність до фінансових ресурсів, особливо за рахунок банківського кредитування, є ваговим чинником розвитку малого та середнього бізнесу. МСБ потребує такого кредитування через нестачу власних коштів, нестабільність доходів, прискорений рух оборотних засобів, локальність ресурсів та вузькість ринків збуту. Банківський кредит займає провідне місце при формуванні фінансово-інвестиційного механізму розвитку МСБ.

В умовах сучасної кризи, викликаній коронавірусом, банки мають забезпечити максимальний доступ малого та середнього бізнесу до кредитних ресурсів. Із стабілізацією фінансової ситуації та зниженням відсоткових ставок до рівня рентабельності підприємств МСБ, інтерес банків до їх кредитування буде супроводжуватися зростанням конкуренції в цьому напрямі розвитку банківського бізнесу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Пріоритетною проблемою практиків і науковців залишається вдосконалення кредитування банками малого та середнього бізнесу. Істотний внесок у вирішення цього питання належить вітчизняним вченим: Белінській Я., Варналію З., Васильців Т., Волковій Н.[2], Галицькій Ю.[3], Гуцал І., Дзюблук О., Донець О.[4], Захарченко Н., Коваленко В., Коваль В. [5], Непочатенко О., Погореленко Н.[5], Савлуку М., Рудій О. та багатьом іншим.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми

Незважаючи на численні дослідження аспектів банківського кредитування малого та середнього бізнесу, окремі проблеми все ще залишилися не повністю дослідженими, а саме – особливості кредитування малого та середнього бізнесу в умовах світової коронавірусної пандемії.

Формулювання цілей статті

Мета дослідження – проаналізувати проблеми та перспективи розвитку ринку банківського кредитування малого та середнього бізнесу в Україні в умовах коронавірусної пандемії COVID-19.

Виклад основного матеріалу дослідження

Пандемія COVID-19 внесла свої корективи в економічний розвиток країн світового співтовариства і 2020 рік став черговим випробуванням для бізнесу, який був змушений звертатися до банків для кредитування своїх потреб в капіталі.

Для визначення особливостей банківського кредитування в Україні проаналізуємо його динаміку. Впродовж 2018-2020 років відслідковувалася спадна тенденція банківського кредитування МСБ, що пояснюється тим, що спалах COVID-19 змусив призупинити, або згорнути діяльність малих та середніх підприємств. В результаті загальні показники розвитку МСБ значно погіршилися (табл. 1).

Таблиця 1.

Динаміка кредитування малого та середнього бізнесу банків України за 2018-2020 роки [6]

Період	Усього, млн грн	у т.ч. за валютами		Суб'єкти середнього підприємництва			Суб'єкти малого підприємництва (крім мікро-підприємництва)		
		національна валюта	іноземна валюта	усього, млн грн	у тому числі		усього, млн грн	у тому числі	
					національна валюта	іноземна валюта		національна валюта	іноземна валюта
2018	118330	84986	33343	14209	8213	5996	24752	10752	14000
2019	104943	75614	29328	15655	8797	6859	22880	12162	10718
2020	78057	56868	21189	16068	9377	6691	15306	9667	5639

Згідно статистичних даних (табл. 1) прослідковується спадна динаміка загальної величини кредитів, наданих малому та середньому бізнесу протягом 2018–2020 років, так якщо в 2018 році обсяг кредитування складав 118330 млн грн, з яких 71,82 % було в національній валюті, то в 2020 році цей обсяг скоротився до 78057 млн грн, з яких 72,85 % видано в національній валюті. Це пояснюється тим, що в 2020 році пандемія COVID-19 змусила призупинити, або значно згорнути діяльність малого та середнього бізнесу. Наслідком стало значне погіршення загальних показників розвитку МСБ та зниження обсягів кредитування.

Відзначимо, що протягом досліджуваного періоду питома вага банківського кредитування суб'єктів середнього підприємництва зросла з 12,01 % в 2018 р. до 20,58 % в 2020 р. Натомість, питома вага кредитування суб'єктів малого підприємництва скоротилася з 20,92 % в 2018р. до 19,61 % в 2020 р.

Необхідним елементом дослідження кредитування малого та середнього бізнесу є аналіз динаміки відсоткових ставок за кредитами, адже саме ціна кредиту визначає доступність кредитних ресурсів. Середні відсоткові ставки за кредитами МСБ за 2018–2020 рр. наведені в таблиці 2.

Таблиця 2

Середні відсоткові ставки за кредитами малого та середнього бізнесу банками України за 2018–2020рр. [6]

Період	Відсоткова ставка, усього	у т.ч. за валютами		Суб'єкти середнього підприємництва			Суб'єкти малого підприємництва (крім мікропідприємництва)		
		національна валюта	іноземна валюта	усього	у тому числі		усього	у тому числі	
					національна валюта	іноземна валюта		національна валюта	іноземна валюта
2018	19,9	21,3	7,4	18,1	18,9	11,5	17,0	18,7	8,0
2019	16,9	18,1	6,5	19,3	20,7	11,6	17,3	18,7	8,4
2020	13,4	14,0	4,9	13,3	14,4	5,5	9,8	10,1	7,0

Отже, протягом досліджуваного періоду реальні відсоткові ставки за кредитами скорочувалися, як для суб'єктів середнього, так і для суб'єктів малого бізнесу. Так, якщо в 2018 р. ставки за кредитуванням

для середнього підприємництва складала 18,1 %, а для суб'єктів малого бізнесу – 17,0 %, то вже в 2020 р. скоротилися відповідно до 13,3 % та 9,8 %.

Загальновідомим є той факт, що ставки за кредитами малому бізнесу є суттєво вищими, ніж ціна кредитних ресурсів, що пропонуються великому бізнесу. Тому досить часто виникає ситуація невідповідності рентабельності діяльності малого бізнесу розміру процентних ставок за кредитами.

За версією журналу «Бізнес» у номінації «Опора МСБ» рейтингу «Фінансовий Оскар 2020» до ТОП-3 з кредитування малого і середнього бізнесу увійшли АТ «ПУМБ», АТ «Укргазбанк», АТ «УкрСиббанк».

У 2020 році АТ «ПУМБ» один із перших відреагував на ситуацію з карантинном і прийняв ефективні рішення, що були спрямовані на підтримку малого та середнього бізнесу. Банк надав можливість отримати кредитні канікули (перенести платежі по тілу кредиту та частково за відсотками, в період карантину, на наступні 3–6 місяців), скасував штрафні санкції за несвоєчасні платежі за кредитом. Протягом періоду карантину банк знижував процентні ставки кредитування для малого бізнесу, розвивав партнерські програми фінансування для агроклієнтів, скасував комісію за POS-термінали по клієнтам, у яких не було оборотів.

В рейтингу найкращих умов кредитування МСБ в 2021 році на першому місці АТ «Кредобанк», який бере участь у програмі німецько-українського фонду по підтримці МСБ та реалізовує її, надаючи кредити під 8,03 % терміном до 5 років. АТ «Укрексімбанк» займає другу позицію і пропонує програму «Розвиток бізнесу» під 11,40 % терміном до 5 років. АБ «Укргазбанк» займає третє місце за умовами кредитування, пропонує різні програми кредитування під 11,87 % терміном до 5 років.

Таблиця 3

Рейтинг найкращих умов кредитування підприємств малого та середнього бізнесу банками України в 2021 р.

Банк	Програма кредитування	Ставка, %	Разова комісія за видачу від суми кредиту, %	Термін
АТ «Кредобанк»	Спеціальні умови кредитування від німецько-українського фонду	8,03	1,0	До 5 років
АТ «Укрексімбанк»	Строковий кредит «Розвиток бізнесу»	11,40	відсутня	
АБ «Укргазбанк»	Непоновлювана кредитна лінія фінансова підтримка інвестиційних проєктів МСБ ЕСО; непоновлювана кредитна лінія ЕСО; строковий кредит ЕСО	11,87	1,0	
АТ «Креді Агріколь банк»	Непоновлювана кредитна лінія	12,50	1,0	
АБ «Укргазбанк»	Строковий кредит «Програма розвитку бізнесу у рамках співпраці з німецько-українським фондом» ЕКО-кредит	12,85	1,0	
АТ КБ «ПриватБанк»	Непоновлювана кредитна лінія	13,00	1,0	
АБ «Укргазбанк»	Поновлювана кредитна лінія	13,35	1,0	
АТ «Укрексімбанк»	Непоновлювана кредитна лінія «Програма розвитку бізнесу у рамках співпраці з німецько-українським фондом»	13,35	1,0	

Джерело: розроблено авторами за даними рейтингу банківських послуг «Bankchart» [7]

В результаті запровадження карантину в 2020 р. та інших обмежувальних протіепідемічних заходів з метою запобігання поширенню коронавірусної хвороби діяльність банківської системи дещо зазнала змін. До банків застосовані певні законодавчі обмеження в напрямі кредитування в частині заборони щодо нарахування штрафу, неустойки, пені у разі протермінування позичальником виконання зобов'язання за договором. На час дії обмежень, пов'язаних із поширенням інфекції, з боку НБУ запроваджено антикризові заходи під час реструктуризації кредитів для підтримки банківської системи.

Поступове зняття жорстких карантинних обмежень в 2021 р. обумовило незначне поліпшення оцінок бізнесу щодо результатів діяльності. Індекс очікувань ділової активності у травні 2021 р. зріс до 50,5, у квітні 2021 р. був на рівні 46,9 [8].

В умовах кризи, яка викликана пандемією коронавірусної хвороби COVID-19, Національним банком України прийнято заходи щодо надання рекомендацій банкам ввести особливий пільговий період обслуговування кредитів в період дії карантину для населення та бізнесу. Банки мають декілька варіантів реструктуризації кредитів: повне або часткове звільнення від сплати тіла кредиту на час карантину з відповідним продовженням позики; капіталізація відсоткових платежів [9].

В рамках допомоги урядом малому та середньому бізнесу в грудні 2020 року Кабмін надав портфельні держгарантії по кредитах для мікро-, малого й середнього бізнесу на 3,93 млрд грн, у т.ч. АТ «Ощадбанку» – 1 млрд грн; АТ «Укрексімбанку» – 800 млн грн; АБ «Укргазбанку» – 500 млн грн; АТ КБ «ПриватБанку» – 400 млн грн; АТ «Таскомбанку» – 280 млн грн; АТ «ОТП Банк» – 250 млн грн; ПАТ

«БАНК ВОСТОК» – 250 млн грн; АТ «Піреус Банк МКБ» – 150 млн грн; АТ АКБ «Львів» – 105 млн грн; АТ «Банк Альянс» – 100 млн грн. Чинна редакція Держбюджету на 2021 рік передбачає можливість надання Кабміном портфельних держгарантій в обсязі до 10 млрд грн [10].

Ключовою новацією, яка заклала пільгові основи кредитування малого і середнього бізнесу банками України стала Державна програма підтримки бізнесу «Доступні кредити 5–7–9 %» [11], яку було представлено 01.02.20 р. з чіткими умовами та правилами для участі підприємств. Метою даної програми стало створення ефективних умов кредитування саме для малого і середнього бізнесу.

На початок 2021 року до програми «Доступні кредити 5–7–9 %» входили 24 банки із загальної кількості вітчизняних банків – 74 [11]. Враховуючи, що за рік середня кількість виданих кредитів на один банк складає 315 штук, можна зробити висновок, що держава має мотивувати банки ставати учасниками програми, що призведе до більшої кількості виданих кредитів.

За умови, що всі 74 банки стануть учасниками програми, середня кількість виданих кредитів зросте з 315 на рік до 16680 (еквівалент – 38 537 млн грн), це задіє в даному процесі 22 725 юридичних осіб [12]. Але на даний момент навіть в рамках кредитної програми «Доступні кредити 5–7–9 %» видається досить мало дійсно нових кредитів (велика частина таких портфелів формується за рахунок перекредитування діючих позичальників). Крім того, банкам не вигідно працювати з кожним окремим представником МСБ за достатньо складною і довгою процедурою видачі кредитів, а налагоджені уніфіковані прозорі процеси в багатьох банках поки що відсутні.

Серед прикладів державної допомоги МСБ можна відзначити також кредитні та грантові програми на національному та регіональному рівнях. Крім цього пропонуються навчальні, консультаційні програми, і фінансова допомога, що може передбачати компенсацію відсоткових ставок або кредиту.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі

Отже, проведене дослідження банківського кредитування малого та середнього бізнесу в Україні в умовах пандемії COVID-19, дозволило відмітити наступні особливості: слабкість охоплення кредитуванням сегменту малого та середнього бізнесу (понад 70 % усіх малих підприємств не використовують банківські кредити); відсутність відповідності між рівнем рентабельності й обсягом наданих кредитів при поступовому зростанні коефіцієнта кореляції між обсягом наданих кредитів та капітальними інвестиціями; жорсткі вимоги до забезпечення застави МСБ; здійснення кредитування МСБ не спеціалізованими банками, як у зарубіжних країнах, а універсальними. Для стимулювання розвитку банківського кредитування малого та середнього бізнесу в Україні необхідно використовувати зарубіжний досвід, зокрема у створенні дієвих фондів сприяння кредитуванню малого та середнього бізнесу.

Література

1. Як малому і середньому бізнесу пережити кризу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://home.kpmg/ua/uk/home/media/press-releases/2021/03/yak-malomu-i-serednomu-biznesu-perezhyty-kryzu.html>
2. Волкова Н.І. Аналіз проблем кредитування малого та середнього бізнесу в сучасних економічних умовах / Н.І. Волкова, К.Д. Свірідова // Фінанси, облік, банки. – 2017. – № 1 (22). – С. 55–62.
3. Галицька Ю.М. Проблеми банківського кредитування малого і середнього підприємництва / Ю.М. Галицька // Молодий вчений. – 2016. – № 12.1 (40). – С. 689–693.
4. Донець О.Б. Кредитування малого і середнього бізнесу / О.Б. Донець. Дисертація на здобуття кандидата економ. наук : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит»; Ірпінь 2017 – 259с.
5. Погореленко Н.П. Кредитування малого та середнього бізнесу: аналіз діючих умов та підходи до підвищення ефективності його державної підтримки / Н.П. Погореленко, В.О. Коваль // Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління. – 2021. – Том 21. – Вип.4(47). – С.218-233
6. Статистика фінансового сектору. Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial/data-sector-financial#1ms>
7. Рейтинг банківських послуг: «Bankchart» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bankchart.com.ua/>
8. Щомісячні опитування підприємств України. Травень 2021 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Business_survey_m_2021_05.pdf?v=4
9. НБУ рекомендує банкам реструктуризувати кредити позичальникам, які постраждали через пов'язані із пандемією обмеження [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/nbu-rekomenduye-bankam-restrukturizuvati-kreditipozichalnikam-yaki-postrajдали-cherez-povyazani-iz-pandemiyeyu-obmejennya>
10. Портфельні держгарантії: банки надали малому та середньому бізнесу кредити [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://finbalance.com.ua/news/portfelni-derzhharanti-banki-nadali-biznesu-kredit-na-166-mln-hrn>
11. Державна програма «Доступні кредити 5–7–9 %» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://5-7-9.gov.ua>
12. Кількість банків в Україні (2008-2021). Веб-сайт Індекс Мінфін [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://index.minfin.com.ua/banks/stat/count>

References

1. Iak malomu i serednomu biznesu perezhity kryzu [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://home.kpmg/ua/uk/home/media/press-releases/2021/03/yak-malomu-i-serednomu-biznesu-perezhity-kryzu.html>
2. Volkova N.I. Analiz problem kredytuvannia maloho ta serednoho biznesu v suchasnykh ekonomichnykh umovakh / N.I. Volkova, K.D. Sviridova // *Finansy, oblik, banky*. – 2017. – №1(22). – S.55-62
3. Halitseiska Yu.M. Problemy bankivskoho kredytuvannia maloho i serednoho pidpriemnytstva / Yu.M. Halitseiska // *Molodyi vchenyi*. – 2016. – №12.1(40). – S.689-693
4. Donets O.B. Kredytuvannia maloho i serednoho biznesu / O.B. Donets. Dysertatsiia na здобuttia kandydata ekonom. nauk : spets. 08.00.08 «Hroshi, finansy i kredyt» ; Irpin 2017 – 259s.
5. Pohorelenko N.P. Kredytuvannia maloho ta serednoho biznesu: analiz diiuchykh umov ta pidkhydy do pidvyshchennia efektyvnosti yoho derzhavnoi pidtrymky / N.P. Pohorelenko, V.O. Koval // *Rynkova ekonomika: suchasna teoriia i praktyka upravlinnia*. – 2021. – Tom 21. – Vyp.4(47). – S.218-233
6. Statystyka finansovoho sektoru. Natsionalnyi bank Ukrainy [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: [https:// bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial/data-sector-financial#1ms](https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial/data-sector-financial#1ms)
7. Reitynh bankivskykh posluh: «Bankchart» [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.bankchart.com.ua/>
8. Shchomisiachni opytuvannia pidpriemstv Ukrainy. Traven 2021 roku. – URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Business_survey_m_2021_05.pdf?v=4
9. NBU rekomenduie bankam restrukturyzuvaty kredyty pozychalnykam, yaki postrazhdaly cherez poviazani iz pandemiieiu obmezhenia [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/nbu-rekomenduye-bankam-restrukturyzuvati-kreditopozychalnikam-yaki-postrajdali-cherez-povyazani-iz-pandemiyeyu-obmejenyia>
10. Portfelni derzhharantii: banky nadaly malomu ta serednomu biznesu kredyty [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://finbalance.com.ua/news/portfelni-derzhharanti-banki-nadali-biznesu-krediti-na-166-mln-hm>
11. Derzhavna prohrama «Dostupni kredyty 5-7-9 %» [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://5-7-9.gov.ua>
12. Kilkist bankiv v Ukraini (2008-2021). Veb-sait Indeks Minfin [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://index.minfin.com.ua/banks/stat/count>

Надійшла / Paper received :07.07.2021

Надрукована/Printed : 04.10.2021